

IMPACTUL TERMINOLOGIEI RELIGIOASE ROMÂNEȘTI ASUPRA DOMENIULUI ONOMASTIC (SĂRBĂTORI CREȘTINE)

DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București

The influence of religious terminology on the field of onomastics (Christian holidays)

Abstract: The study of certain terminology (for instance, the terminology specific to onomastics) is able to furnish data and arguments for other semantic fields, among which the religious one is the target of the present paper. This refers, for example, to the importance of a religious word being attested as a geographical name or personal name. In this way, one can prove that a Latin word was inherited in Romanian, a word which otherwise is not recoverable as a common lexeme in Eastern Romance; this is the sense in which the notion of archive-store has been employed with application to onomastics.

Keywords: religion, Christian holidays, geographical names, personal names.

Precizări preliminare

Influența deosebită pe care un domeniu semantico-onomasiologic cum este cel religios a putut-o exercita, de-a lungul timpului, asupra diverselor sfere ale existenței umane-culturale a fost adesea relevantă și discutată în bibliografia de specialitate. Astfel, unul dintre câmpurile care a interacționat complex și profund cu „religiosul” este onomastica, așa cum arată, printre alții, Tagliavini (1963: 25), care admite o influență mai marcată în sfera antroponimiei. La aceeași concluzie am ajuns și noi, într-un studiu consacrat exclusiv limbii române (v. Teleoacă 2003), luând spre investigație un inventar mult mai amplu decât cel pe care ne propunem să îl discutăm în paginile de față.

Este în afara oricărei discuții că, în ceea ce privește antroponimia, migrația propriuzisă a termenilor religioși în acest domeniu onomasiologic vizează în primul rând numele de familie și, într-o măsură semnificativ mai mică, numele de botez. Aserțiunea noastră este valabilă, desigur, din perspectiva sistemului antroponomastic al limbii moderne, cu totul altfel prezentându-se lucrurile în fazele vechi de dezvoltare lingvistică, când termeni precum *Crăciun* sau *Ispas*, ca să nu dăm decât două exemple, erau folosiți ca nume de botez. Procesul este unul complex și s-a putut desfășura în mai multe etape: termenul religios desemnând, în cazul nostru, o sărbătoare creștină, a intrat în româna veche în domeniul onomastic, fiind utilizat cu funcția unui nume de botez; odată cu oficializarea numelui de familie și simultan cu laicizarea treptată a prenumelor (v. Ionescu 1975: 16), respectivul termen-nume de botez va începe să fie utilizat preponderant ca patronim, în unele situații, până la impunerea sa exclusiv la acest nivel.

Migrația în toponimie a diverșilor termeni și, în special, a celor circumscriși domeniului religios este, așa cum am remarcat deja, relativ mai modestă comparativ cu migrația în

clasa antroponimelor. Aspectul se cuvine a fi înțeles și în relație cu *tipul distinct de sistem* reprezentat de fiecare dintre cele două subdomenii componente ale onomasticii: pe de o parte, sistemul toponomastic, o structură semantico-conceptuală mai puțin deschisă, mai puțin receptivă la schimbare; pe de altă parte, sistemul antroponimic, caracterizat printr-un dinamism remarcabil. Legat de aceasta, specialiștii au remarcat existența numelor de locuri, „într-un număr uriaș, și totuși finit” (Graur 1972: 8), respectiv caracterul infinit și deosebit de dinamic al clasei numelor de persoană, care „se schimbă mereu și în fiecare moment apar altele, în proporții de masă” (cf. id., *ibid.*, 9). Dinamismul mai precar al toponimicului este „compensat” însă de caracterul său de arhivă, conferit tocmai de stabilitatea specifică, ce se justifică prin însuși obiectul de studiu al toponomasticii, într-o exprimare metaforică, *știința legăturii dintre om și pământ* (cf. Ioniță 1982: 19). Relația pregnantă dintre om și pământ este susținută în primul rând de așa-numitele *toponime minore* sau *locale*, *populare*, care au calitatea de a oglindi mai fidel viața oamenilor, continuitatea neîntreruptă a aceluiași persoane în anumite locuri¹.

Sărbători religioase în onomastica românească

Obiceiul de a forma nume de persoane și de locuri de la denumirea unor sărbători religioase este, se pare, o practică obișnuită la toate popoarele creștine din apusul și răsăritul Europei, începând cu sec. al IV-lea (v. Vroonen 1967: 257).

Coeziunea remarcabilă în context romanic este ilustrată la acest nivel de felul în care câmpul onomastic „și-a selectat” domeniile de interacțiune, în cazul de față, câmpul religios. Mai exact, aspectul semnalat este evidențiat de faptul că, așa cum remarcă Tomescu (2001: 31), fiecare limbă romanică, la rândul ei, acordă „funcții onomastice, cu motivații *similare* (s.n.), *acelorași* (s.n.) cuvinte moștenite, selectate din *aceleași* (s.n.) domenii onomasiologice”. În acest context sunt amintiți (cf. id., *ibid.*, 33) și termeni onomastici formați de la denumiri de sărbători creștine: *Crăciun*, *Paștea*, *Pașca*, *Sânzian*, *Sânziana* ș.a.

Remarcabila forță generatoare a vocabularului religios este susținută și de multitudinea, respectiv diversitatea formelor care se regăsesc la nivel onomastic. Este relevant în acest sens faptul că inventarul onomastic include, pe lângă termenii „derivați” în mod direct de la lexemul religios de proveniență latină, și eventualele „reflexe” latinești culte, respectiv de alte origini, în special slavă/greacă bizantină, care, fie se circumscriu aceleiași familii lexico-etimologice, fie reprezintă dublete lexicale (sinonimice) ale formelor latinești. Mulțimea și frecvența derivatelor, precum și atestarea lor în onomastică sunt argumente importante ale vechimii și ale răspândirii numelui primar, dar și ale apelativului-cuvânt religios, pe teritoriul țării noastre.

Paște

Numele celei mai importante sărbători a creștinătății nu putea să nu aibă ecouri timpurii în plan antroponimic. Astfel, încă din sec. al IV-lea, în textele latinești din apusul Europei, sunt atestate ca nume de persoană formele *Paschalis*, *Paschasius*, alături de *Natalis*, *Epiphanius* și *Epiphania* (Vroonen 1967: 258).

¹ Dimpotrivă, macrotoponimia este supusă transformărilor determinate de măsurile arbitrare ale administrațiilor (v. Ioniță 1982: 23).

La români, numele de botez *Pascal*, pătruns prin filieră slavă sau prin purtători greci, începe să apară în documentele Țării Românești încă din anul 1428, iar sub forma *Pascale*, în 1594 (cf. DERS: 169).

În a doua jumătate a sec. al XVI-lea este atestată și forma *Pașteriu*, Țara Românească, 1575, tot cu valoare antroponimică (cf. DERS).

La fel ca și alte nume de botez, *Pascu* devine un nume frecvent, fiind consemnat în *Conscripțiile nominale* (1743, 1746, întocmite pentru toți impozabilii din județul Arad). Explicația dată de Goicu (1999: 71) pune în evidență rolul esențial al *culturii slave bisericești* (copie fidelă a celei *bizantine*) de a transmite românilor numele impuse de uzul bisericii grecești. Frecvența acestui nume în onomastica românească este motivată și de faptul că românii au legat numele de sărbătoarea creștină a *Paștelui*, în consecință, numele de botez dându-se în multe regiuni copiilor născuți de Paști (Pașca 1936: 298).

Statistic vorbind, antroponimele care pot fi puse în relație cu *Paște* sunt mai numeroase în raport cu toponimele și reprezintă în mare parte împrumuturi grecești și slave; pe lângă termenii/formele deja amintite, mai putem enumera (*ap. Iordan 1983: 354–360*): *Pasca*, var. *Pască*; *Pascalu* (cf. și n.top. *Pascal*); *Pascali*; *Pascalii*; *Paschievici*; *Pascotă*; *Pasculescu*, var. *Păsculescu*; *Pashal*; *Paskov*; *Pasti(ia)*; *Păcălin(e)*; *Păcăloiu*, cf. n. top. *Păsculești*; *Păsculeț* ș.a.

Discuții au generat în literatura de specialitate termeni precum *Paștiu* sau *Paștea*, după unii lingviști (cf., de ex., Pașca 1936: 298; DOR: 129 sau Goicu 1999: 74–75), nume moștenite din latină odată cu denumirea sărbătorii omonime, după alții – nume explicabile prin *paște*, variantă a lui *paștie* „loc nearat” (cf. Iordan 1983, unde se trimite și la pol. *Paszta*). Pătruț (1980: 207–209), deși recunoaște că și alte antroponime au la bază nume de sărbători, arată că, luând în considerație o serie de derivate cu sufixul *-t-* (cf. *Baștea*, *Boștiog* < *Boșt-ea*,..., față de *Baș(a)*, *Boș(a)* etc.), este posibil ca și *Paște(a)*, *Paștiu* să fie derivate, cel puțin în unele cazuri, de la *Paș-a*. Un alt antroponim adus în discuție de Pătruț (*ibid.*, 206) este *Pașcu* (*Pașca*, *Pașco*), pentru care lingvistul citat formulează două ipoteze: 1. rezultatul contaminării între *Paște* (ca nume) și *Pascu*; 2. hipocoristicul ucrainean *Paško*.

O serie de toponime „minore”, în care apar numele de botez *Pascu* (+ derivatele sale) și, foarte rar, *Paște*, se actualizează sub forma unor structuri genitivale populare: *Coasta lu Pascu*, *Balta Pascului*, *La Păscuan'e*, *Izvoru lu Păscuț*, *Fața lu Pascotă*, *Insula Paștelui* (v. Graur 1972: 58).

Crăciun

Prezența numelui de persoană *Crăciun* în documentele latinești din Ungaria încă din anul 1138 (cf. DERS) demonstrează că numele sărbătorii este mult mai vechi, în consecință, cuvântul nu poate fi slav. În Moldova, același nume de botez este atestat pentru prima dată în anul 1414 (cf. *Craciun Belcescul*), iar în Țara Românească, în 1454 (*Craciun*) (v. DERS: 57).

Până în sec. al XVIII-lea, *Crăciun* este înregistrat mai rar ca nume de familie, situație, evident, diferită de cea din zilele noastre. Astfel, din punctul de vedere al răspândirii și al frecvenței, termenul în discuție ocupă, în epoca actuală, locul 11 din grupa a III-a de frecvență (a se vedea clasamentul lui Bolocan 1996: 10), ceea ce coincide cu a recunoaște o poziție privilegiată a acestui nume în ansamblul numelor noastre de familie (raportat

la numărul de apariții ale lui *Popa*, numele de familie cu frecvența cea mai ridicată în România)².

Din bogatul inventar al numelor de familie derivate de la *Crăciun*, mai fac parte și: *Cărăciun* (magh. *Karjcsón*); *Crăciunaș*; *Crăciuneanu*; *Crăciunel* – cf. și numele toponimice *Crăciunelul*, *Crăciuneii de Jos* și *Crăciuneii de Sus*; *Crăciunciul*; *Crăciunescu*, cf. și n. top. *Crăciunești*; *Crăciunete*; *Crăciunică*; *Crăciunoiu*; *Creciunescu* = *Crăciunescu* ș.a. Dintre aceste forme, frecvența cea mai mare o are *Crăciunescu*, mai ales în județele din sudul țării, Oltenia și Muntenia, cu variantele grafice *Craciunescu*, *Crăciunesc* (cf. Goicu 1999: 47).

În ceea ce privește „raportul cronologic” între *Crăciun*-antroponim și *Crăciun*-toponim, se admite îndeobște că, inițial, *Crăciun* a reprezentat un antroponim cu care era desemnat întemeietorul așezării respective, de la acest antroponim dezvoltându-se ulterior toponimul corespunzător: *Crăciunelul*; *Crăciuna* (Drăganu 1928: 28; id., 1933: 51); ~ *de Jos*; ~ *de Sus*; *Crăciunești*, toate – localități (din Transilvania și Banat) datând încă din sec. al XIV-lea (cf. Goicu 1999: 49); (Oltenia) *Crăciun* (uliță) < n. p. *Crăciun*; *Crăciuna* (sat) < n. p. *Crăciun* + suf. -a „a lui Crăciun” sau, poate, n. p. *Crăciuna*; *Crăciunari* (parte de sat); *Ulița Crăciunariilor* < n. grup. *Crăciunari(i)*; *Crăciuneasca* (moșie) < 1. n. p. *Crăciuneasca*; 2. prin substantivarea adj. *crăciunesc* „a lui Crăciun, Crăciunescu”; *Crăciunoaia* (deal); *Crăciunoi* (parte de sat,...); *Mahalaua Crăciunoiilor*; *Ulița ~-lor* ș.a.³. Sunt o serie de situații în care *Crăciun* și derivatele sale au intrat și în structura unor microtoponime, în calitatea lor de antroponime: *Catu lu Crăciun*, *Fântâna lui Crăciun*, *Cetea Crăciunei* (Banat) ș.a.

Florii

Zeitățile romane *Florus* și *Flora* (pe care romanii păgâni le celebrău în epoca *Floriilor* creștine) au intrat în onomastica creștină, devenind nume calendaristice, și s-au răspândit, prin cultul unui număr mare de martiri și martire, mai ales în Apusul Europei, dar și în Răsărit (Caraman 1970: 1110; Goicu 1999: 57).

Flor, *Florul* reprezintă rarități în onomastica românească, cultul mucenicului *Flor*, care apare în calendarul ortodox, nefiind cunoscut la români (Ionescu 1975: 139). În schimb, prenumele *Flora* (consemnat într-o culegere de nume de sfinți, Buzău, 1698) este folosit frecvent în perioada modernă, când a fost reluat pe cale cultă, fie din onomastica apuseană, fie, mai probabil, din mitologia romană⁴.

În *Conscripțiile nominale* (1743, 1746), Arad, *Florea* apare ca nume de familie cu o frecvență mai scăzută, fiind redat prin formele *Flora*, *Flore*, dar și prin derivatele *Floruț*, *Floruța*; în schimb, *Florea* apare mult mai frecvent ca nume de botez (cf. Goicu 1999: 59). Este un nume foarte vechi la români, atestat în prima jumătate a sec. al. XV-lea, în documente muntenești (cf. id., *ibid.*, 58). Corespondentul său feminin, *Floarea*, nume *specific românesc*, este de asemenea foarte vechi, cca 1421–1425. În onomastica

² Se pare că o frecvență mai mare a acestui nume de familie, dar și a unora dintre derivatele sale (cf. *Crăciunescu*) se poate admite pentru aria fostelor principate române (cf. Goicu 1999: 47–48).

³ Pentru mai multe exemple, vezi DTRO (II): 239–244.

⁴ Acest prenume (alături de multe alte nume proprii culte, neologice, în limba română) este raportat uneori, prin etimologie populară, la substantivul comun floare (SMO 1969: 23–43).

românească, specialiștii consideră că cele două nume de botez (*Florea, Floarea*), împreună cu toate derivatele lor, sunt strâns legate de sărbătoarea Floriilor, după denumirea căreia mulți părinți și-au numit copiii.

Tot în sec. al XV-lea (1495) sunt atestate și toponimele *Florei, Florești*, respectiv numele de familie *Florescu* (în documente muntenești, cf. DERS: 81).

Urmărind distribuția pe regiuni a acestor nume, Goicu (1999: 60) a stabilit că specifice Moldovei sunt numele de familie formate din matronimice, de obicei în cazul genitiv (cf. *Afloarei, Afloarie, Aflorii* ș.a.), nume răspândite mai apoi în toată țara. Inventarul numelor de familie posibil derivate de la această sărbătoare creștină este bine reprezentat; pe lângă numele deja amintite, semnalăm și pe: *Floria, Florian, Florean, Floroiu*. Unele au o bază toponimică; de exemplu, *Floreanu*, când acesta nu reprezintă o variantă grafică a lui *Florianu*, ci s-a format de la top. *Florea* sau *Florișteanu*, de la numele de sate *Florești* (cf. Goicu 1999: 60).

Numele de persoană formate de la tema *Flor-* sunt frecvente și în toponimia locală („minoră”): *Cotu Florii, Fântâna lu Florea, Lunca Florii, Baba Floarea, Casa lu Florea Băduț* ș.a. Semnalăm și un microtoponim neînregistrat în sursele consultate, anume *Floreasca* (nume al unui cartier bucureștean), derivat, probabil, de la n. fam. *Florescu* (<n.pr. *Florea* (<*Florii*)).

În onomastica românească apare și vechiul nume slav al sărbătorii *Floriilor*, anume *vrubinica*, sub forma unor nume de botez feminine (*Vârba, Vârbana, Vârbincea*), dar și masculine (*Vârban, Vârbi*). Ca patronime s-au înregistrat: *Vârbakov, Vârbacev* (cf. Goicu 1999: 62)⁵.

Ispas

Ca nume de persoană, se înscrie în seria numelor care îl invocă în mod direct pe Ișus, alături de cat. *Salvat*, sp. *Salvador*, gr. *Sōtiri*, it. *Salvatore* (v. Vroonen 1967: 264). Pe lângă această denumire, în română se mai folosește și sintagma *Înălțarea Domnului*, pătrunsă mai recent pe cale literară (cf. Pop 1939: 14). Un argument în acest sens ar fi că, într-o serie de regiuni conservatoare (Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș), termenul dominant este *Ispas*, cum arată Goicu (1999: 78).

În documentele slavo-române, numele de persoană *Ispas* este consemnat în anul 1599, astăzi fiind răspândit ca patronim în toată țara, cu o frecvență relativ mai mare în Muntenia și în Oltenia, fapt ce se explică, evident, prin influența slavă, mai puternică în sud (cf. id., *ibid.*, 79).

Față de termenii discutați anterior, *Ispas* are o răspândire mai scăzută în domeniul onomastic, în toponimie nefiind consemnat deloc. Dintre derivatele acestui termen, ce apar ca supranume ereditare, amintim și noi (ap. Jordan 1983) pe: *Ispasiu, Ispăs(ș)oiu, Ispăș, Ispășescu*, forme puse de lingvistul citat în relație cu subst. *ispașă* „amendă” și cu vb. *ispași*.

5 Perspectiva onomastica îi permite autoarei citate să manifeste rezerve la adresa teoriei lui Tagliavini 1963: rom. *Florii* nu poate fi un calc după sl. *cvětinaja*, întrucât acesta s-a impus mai târziu decât *vrubinica*; la fel, numele de botez *Florea* nu traduce sl. *Tvetko* (< *tvet* „floare”), întrucât *Florea* este vechi la români, foarte frecvent și mai ales răspândit și la popoarele vecine (Goicu 1999: 64–65).

Goicu (1999: 79) semnaleză și forma *Ispate*, probabil, rezultat al contaminării între *Ispas* și *Ipate*. În antroponomie a intrat și corespondentul latin al numelui slav, anume *Înălțare* < lat. *in-altiare* (prezent, de exemplu, la Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*).

Rusalii

Nu se poate vorbi despre o impunere propriu-zisă a acestui termen în onomastica românească. Forme precum *Rusalim* și *Rusalin* au fost puse în relație de lingviști cu numele orașului sfânt, *Ierusalim*, iar nu cu acela al sărbătorii creștine în discuție. La Iordan 1983 figurează numele de familie: *Rusail* [*Rus(u) + -(a)il*, cf. *Mihail*], *Rusalim/Rusalin* „numele unei flori” [variante populară a lui *Ierusalim*] și *Rusaliiu*. Dintre toate acestea, numai ultimul este legat de sărbătoarea *Rusaliilor*. Dar – așa cum observă Goicu (1999: 90) – românii ardeleni și bănățeni au apropiat și numele *Rusalim*, *Rusalin* de numele sărbătorii *Rusaliilor*, și nu de *Ierusalim*. Pornind de la această realitate, chiar și *Rusalim*, *Rusalin* sunt nume de botez, întrebunțate cu referire la sărbătoarea amintită, în Berzovia, iar ca nume de familie, în toate județele din vestul țării, deși cu o frecvență scăzută.

Un posibil „derivat” de la numele sărbătorii în discuție, omis din unele studii de specialitate consacrate acestui aspect, este prenumele feminin *Rozalia* (explicabil prin influența onomasticii apusene, fiind frecvent îndeosebi în Ardeal), atribuit, se pare, cel puțin în unele situații (pentru altele, se poate admite „derivarea” de la *rosa* „trandafir”), unor persoane născute în Duminica Rusaliilor.

Sânt/sfânt

După cum se știe, în limba română (atât la nordul, cât și la sudul Dunării), lat. *sanctus* s-a păstrat numai în compusele cu nume de sfinți și în denumirile populare ale sărbătorilor creștine, în limba literară impunându-se termenul de origine slavă *sfânt*.

Așa cum arată Iordan (1963: 243), obiceiul de a boteza satele (și alte locuri) cu nume de sfinți este foarte răspândit la catolici și aproape inexistent la ortodocși, afirmație valabilă nu numai pentru români, ci, în egală măsură, și pentru alte popoare, de exemplu, cele slave (v. și Goicu 1999: 137).

Nu putem trece la abordarea acestui aspect fără a face câteva referiri la onomastica medievală, a cărei evoluție s-a datorat mai ales dezvoltării cultului pentru sfinți. Astfel, de pildă, în Franța, s-a ajuns la substituirea numelui primitiv al localității cu cel al sfântului patron; sfântul a primit, la început, epitetul popular de *dominus*, *dom*, care a fost înlocuit prin *saint*, desemnare care devine populară și se răspândește în sec. al XII-lea și al XIV-lea, cf. *Saint-Denis*, *Saint-Germain* (Graur 1972: 91; Goicu 1999: 134). În Italia, toponimele care s-au format de la numele de sfinți le depășesc numeric pe cele din Franța (mai ales cele legate de cultul *Fecioarei Maria*). Sunt de menționat și localitățile cu nume de sfinți ai Bisericii Răsăritene (mai ales în Italia meridională și în Sicilia, unde s-a păstrat ritualul grecesc (v. Tagliavini 1963: 25–33).

Revenind la situația din limba română, s-a constatat (cf. Goicu 1999: 143) că toponimele din Vechiul Regat au în structura lor îndeosebi termenul *sfânt*, cu o singură excepție, anume *Sântămăria*. Distribuția faptelor, așa cum figurează la autoarea citată, arată însă că afirmația este valabilă și pentru *Sâmpetru*, parțial și pentru *Sânți*.

Decalajul temporal, cât privește atestarea în onomastică a celor două forme menționate, este de trei secole; astfel, în ținuturile de peste munți și în Banat, oiconimele apar compuse cu *sân(t)*, cu atestări începând din sec. al XIII-lea, spre deosebire de termenul de origine slavă *sfânt* (*svânt*), care nu este atestat în onomastică, mai precis în antroponimie, decât în prima jumătate a sec. al XVI-lea (cf. DERS: 227).

În ordine calendaristică, denumirile populare ale sărbătorilor creștine, formate de la nume de sfinți, așa cum acestea apar în graiurile și în onomastica românească, sunt:

Sânvăsâi (cf. și ar. *Sum Vasil'u*).

Sântion, denumire păstrată doar în Crișana, Oaș și Maramureș.

Sânți, formă care apare în cea mai mare parte a teritoriului dacoromânesc, însă sărbătoarea în discuție este desemnată cu termenul de origine slavă.

Sângeorz, formă semnalată în cea mai mare parte a Transilvaniei cu Maramureșul, Crișana și Banat, intrată în toponimie în structura a numeroase sintagme: ~ *-Băi*, ~*ul Român*, *Sângiorgiul de Câmpie*, ~ *de Mureș* ș.a. Dintre patronime, amintim pe: *Sângeorgian*, *Sângeorgiu*, *Sângeorzan*, *Sângeorghie*.

Sânz(â)iene/ Sâmz(â)iene/ Sunz(u)iene cuprinde o mare parte a teritoriului dacoromânesc, cu excepția Munteniei, Dobrogei și a unei zone mai restrânse din vestul Olteniei, regiuni în care, după cum se știe, este întrebuițat termenul slav *Drăgaică* (*Drădaică*). Numele de familie *Sâmziana*, atestat în Moldova (1555), reprezintă o creație românească pe baza numelui sărbătorii în discuție, deși nu este imposibil să se fi derivat chiar de la numele plantei care înflorește de Sânziene (nu este, de altfel, singura situație de acest gen semnalată de noi, a se vedea *supra*, *Florii* sau *Rusalii*).

Sâmpetru, răspândit pe teritoriul întregii țări, este consemnat ca supranume ereditar (*Sâmpetru*, *Sâmpetreanu*), dar și ca toponim (*Sâmpetru*, ~ *de Câmpie*, ~ *German*, ~ *Mare* ș.a.).

Cât privește sărbătoarea *Sântă Măriei*, semnalăm forma *Samaria*, găsită de Nicolae Drăganu (1933) într-un document din sec. al XIII-lea, și care, după cum se observă, nu are nici fonetismul slav al lui *svent* și al corespondentelor lui, nici pe cel unguresc al lui *szent*, ci pe cel românesc al lui *sân(t)*, -ă din *Sâmedru*, *Sumedru*, fapt care face plauzibilă existența unei forme **Sâmăria* sau **Sâmăria* (< **Sânmaria*), alături de *Sântamăria*. *Sâmedru* (var. *Simetru* în sintagma *Simetru de iarnă*) a funcționat mai întâi ca nume de botez, numai apoi ca patronim. Pătruț 1980 înregistrează top. *Medrești*, ce se poate explica prin *Medr(e)a* sau *Medru*, acestea din urmă, posibil, forme abreviate din *Sâmedrea*, *Sumedrea*, *Sumedru*, deși lingvistul citat nu exclude posibilitatea derivării lui *Medrea* – *Medru* de la *Medea*.

Sânnicoară este păstrat în Banat, Țara Hațegului, în partea nordică a Crișanei și a Transilvaniei, precum și în Maramureș. O dovadă însă că aria de răspândire a lui *Sânnicoară* a cuprins întregul teritoriu dacoromân o constituie faptul că numele de familie *Sânnicoară* a fost înregistrat și în regiunile în care sărbătoarea se numește astăzi *Sfântu Nicolae*.

Cum se admite îndeobște în literatura de specialitate, păstrarea termenului popular *îndrea* (*undrea*), pentru luna decembrie (= luna lui Andrei), reprezintă o dovadă că numele personale *Îndrea* și *Undrea* sunt corespondentele românești ale numelui latin *Andréa*. Ca nume de familie românești, avem, în primul rând, pe *Îndrea*, de la care s-a ajuns și la *Indrea* (cf. *inger* > *inger*), în unele regiuni din Transilvania, de la acesta din urmă derivându-se: *Indrecan*, *Indreucă*, *Indriaș*, *Indreș*, *Indru*.

Considerații finale

Crăciun și *sânt* (/sfânt) reprezintă de departe termenii religioși cu cea mai mare productivitate pe tărâm onomastic, cu precizarea că observația se aplică primului termen îndeosebi cu privire la difuzarea acestuia în fostele principate române, respectiv celui de al doilea – cu referire în special la zona Transilvaniei. La capătul diametral opus se situează *Rusalii*, termen a cărui prezență în onomastică chiar a fost contestată de unii lingviști.

Per ansamblu, distribuția lexemelor luate în discuție în onomastica românească evidențiază privilegierea subdomeniului antroponimic, cu două excepții, anume *Crăciun* și *sânt/sfânt*, termeni relativ mai bine reprezentați în toponimie. Aspectul se cuvine a fi înțeles în relație cu „derivarea în lanț”⁶ a unor toponime [de la *Crăciun* (și derivatele sale) – antroponim], respectiv cu obiceiul catolic de a pune sub protecția unui sfânt o anumită așezare, care, astfel, și împrumută numele sfântului patron.

Ocurențe mai modeste prezintă la nivel toponomastic *Paște* și *Florii*, în timp ce *Ispas* și *Rusalii* nu au fost consemnați deloc în acest subdomeniu onomastic.

Obiceiul catolic menționat, precum și multitudinea/ diversitatea numelor concrete de sfinți „antrenate” în procesul de „antroponimizare” și de „toponimizare” sunt aspecte care justifică reprezentarea generoasă a lui *sânt* în onomastica românească. Sectorul onomastic este, astfel, o ilustrare a inversării raportului existent în limba română actuală între cele două lexeme, de proveniență diferită (latină, slavă), cu avantajarea termenului moștenit (*sânt*).

Inventarul bogat de toponime, dar și de antroponime derivate de la *Crăciun* evidențiază statutul privilegiat al acestui cuvânt în limba română, anume acela al unui termen *popular*⁷ (vs denumirea cultă, introdusă prin intermediul bisericii, *Nașterea Domnului*), putându-și găsi o eventuală explicație inclusiv în numeroasele legende cu circulație largă în folclorul românesc, al căror personaj central este (moș) *Crăciun*; este vorba, pe de o parte, despre legende conținând elemente legate de substratul mitic autohton, pe de altă parte, despre legende creștine. Este posibil astfel ca, în unele forme onomastice, *Crăciun* să fi migrat cu semnificația antecreștină, în altele cu cea specific creștină, și acesta un aspect ce justifică buna sa reprezentare la nivel onomastic. De altfel, acceptând această ipoteză, *Crăciun* nu ar fi singurul termen religios aflat în situația de a fi migrat și în alte domenii terminologice, cu ambele accepții; și *drac*, se pare, a intrat într-o serie de domenii onomasiologice nu numai cu semnificația creștină bine cunoscută, ci și cu aceea de dinaintea epocii creștine (cf. *drac* „balaur...”). Afirmția se susține prin luarea în discuție a unor denumiri populare eufemistice ale ‘dracului’, care îl definesc drept ființă acvatică; astfel, *îngerul de baltă*, *dracul din vale*, *dracul în baltă* sau *Hidra din Lerna* nu se constituie atât ca expresie a unei divinități (malefice) creștine, cât mai ales îl ascund pe monstrul (balaurul sau șarpele păgân) care sălășluiește pe fundul apelor (v. Teleoacă 2009). Denumiri fitonimice populare ca *mușcatul/ mușcata dracului* sau *mușcat de drac* reprezintă sintagme în care, de asemenea, trebuie ca *drac* să fi pătruns cu accepția originară, cea păgână (cf. id., *ibid.*). Prin urmare, semantica „duală” (păgână vs creștină) a unor termeni din vocabularul religios le-a putut „asigura” acestora o cale de acces mai generoasă în sfera laică a vocabularului unei limbi.

⁶ Pentru mai multe exemple, vezi DTRO (II): 239–244.

⁷ Acest prenume (alături de multe alte nume proprii culte, neologice, în limba română) este raportat uneori, prin etimologie populară, la substantivul comun *floare* (SMO 1969: 23–43).

Aspectul evidențiat capătă o și mai mare relevanță dacă analizăm comparativ cu denumirea celei mai mari sărbători a creștinătății, *Paștele*, de asemenea, termen popular (vs *Învierea Domnului*), dar relativ mai modest reprezentat în onomastică. Astfel, o serie de forme onomastice au fost percepute cu circumspecție privitor la relația lor cu numele acestei sărbători creștine; pe de altă parte, în onomastică au intrat, așa cum am arătat anterior, în mod covârșitor „reflexe” de alte origini decât cea latină. În cazul lui *Paște* este posibil ca „reminiscențele” antecreștine (*Paștele*, ca sărbătoare pastorală și agricolă) să nu se fi conservat atât de pregnant în memoria populară, astfel că acest termen a fost pus în legătură în mod esențial (și exclusiv?) cu sărbătoarea *Învierii Domnului*.

Statut de termen popular are în limba română și *Rusalii* (vs cult, bisericesc, *Pogorârea Duhului Sfânt*), dar, cu toate acestea, termenul în discuție este foarte modest reprezentat la nivel onomastic. În acest caz este posibil ca tocmai conținutul negativ al termenului (*Rusalii* reprezintă și numele unor divinități malefice) să fi restricționat drastic prelucrarea sa, prin accesul în alte domenii terminologice. Prin urmare, slaba reprezentare a lui *Rusalii* în onomastica românească se poate explica prin faptul că termenul în discuție se înscrie în clasa numelor tabu, a căror pronunțare a fost percepută a fi sinonimă cu instituirea unei realități negative.

Bibliografie

- Bolocan, G (coord.). 1981. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române (1374–1600)* (DERS). București: Editura Academiei Române.
- Bolocan, G. (coord.). 1993, 1995. *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (vol. I, A-B, vol. II, C-D). Craiova: Editura Universitaria.
- Bolocan, G. 1996. Dicționarul numelor de familie din România. *Studii și cercetări de onomastică II* (2): 7–45, Craiova.
- Caraman, P. 1970. L'héritage romain dans l'anthroponymie roumaine. În *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie romanică București 1968: Vol. 1*, A. Rosetti (ed.), 1107–1113. București: Editura Academiei.
- Constantinescu, N. A. 1963. *Dicționar onomastic românesc* (DOR). București: Editura Academiei Române.
- Drăganu, N. 1928. *Toponimie și istorie*. Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”.
- Drăganu, N. 1933. *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*. București: Imprimeria Națională București.
- Goicu, N. 1999. *Termeni creștini în onomastica românească*. Timișoara: Editura Amphora.
- Graur, A. 1972. *Nume de locuri*. București: Editura Științifică.
- Ionescu, C. 1975. *Mică enciclopedie onomastică*. București: Editura Enciclopedică Română.
- Ioniță, V. 1982. *Nume de locuri din Banat*. Timișoara: Editura Facla.
- Jordan, I. 1963. *Toponimia românească*. București: Editura Academiei Române.
- Jordan, I. 1983. *Dicționar al numelor de familie românești*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Pașca, Ș. 1936. *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. București: Academia Română.
- Pătruț, I. și E. Petrovici (coord.). 1969. *Studii și materiale de onomastică* (SMO). Cluj: Editura Academiei Române.
- Pătruț, I. 1980. *Onomastică românească*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Pop, S. 1939. Le più importanti feste presso I romeni. *Revue des Études indoeuropéennes I* (2–4): 1–38.
- Tagliavini, C. 1963. *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi*. Brescia: Morcelliana.

- Teleoacă, D.-L. 2003. Terminologia religioasă în limba română. Teză de doctorat, Universitatea București – Facultatea de Litere.
- Teleoacă, D.-L. 2009. *Interferențe lingvistice „sacru – profan” în aria romanică* (conferință Academia Română, 22 octombrie 2009).
- Tomescu, D. 2001. *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Vroonen, E. 1967. *Les noms des personnes dans le monde*. Bruxelles: Éditions de la Librairie Encyclopédique.